

ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ ІНТЕГРАТИВНОГО ПІДХОДУ ДО ЗМІСТУ НАВЧАННЯ ВЧИТЕЛІВ ІСТОРІЇ В КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ЗАВДАНЬ РЕФОРМУВАННЯ ШКІЛЬНОЇ ІСТОРИЧНОЇ ОСВІТИ

PROBLEMS OF APPLYING AN INTEGRATIVE APPROACH TO THE CONTENT OF HISTORY TEACHERS' TRAINING IN THE CONTEXT OF IMPLEMENTING THE TASKS OF REFORMING SCHOOL HISTORY EDUCATION

Стаття присвячена виявленню методологічних проблем, які виникають в процесі застосування інтегративного підходу до оновлення змісту навчання майбутніх вчителів історії. Вказана проблематика розглядається в контексті сучасних завдань реформування шкільної історичної освіти. На основі запропонованих ключових положень удосконалення навчання історії в середній школі проаналізовано можливості, які надає застосування інтегративного підходу. Виявлено основні теоретичні підходи до інтегрування змісту шкільної історичної освіти, сформульовані вітчизняними та закордонними дослідниками. Висвітлюються основні методологічні проблеми, які постають в процесі розробки змісту навчання майбутніх вчителів історії у відповідності до принципу інтегрування. Серед головних названо проблему невідповідності лінійної структури вивчення історії у вищій школі та концентричної структури курсу історії в середній школі. Також визначено як важливу проблему невідповідність обсягу виділених для вищої школи кредитів навчального часу для забезпечення достатньої підготовки здобувачів до створення спеціальних курсів історії в профільній школі. Вказано на методологічну проблему постійного оновлення наукових категорій історії як суспільної практики. Проаналізовано сутність і шляхи вирішення такої методологічної проблеми, як неповна відповідність інтегрованого курсу історії України та всесвітньої історії у вищій школі до змісту інтегрованого курсу "Історія: Україна і світ" в середній школі. Накреслено шляхи подолання визначених проблем. Відзначено, що інтегративний підхід до формування змісту викладання у вищій школі найкраще відповідає як завданням оновлення історичної освіти, так і вимогам суспільної практики. Сформульовано практичні підходи до застосування інтегративного підходу в розробці змісту навчання, зокрема, виділення змістових центрів, довкола яких має розбудовуватись зміст шкільної історичної освіти, максимальне розкриття можливостей для міжпредметних зв'язків та посилення уваги до змісту теоретичної підготовки майбутніх вчителів історії.

Ключові слова: реформування шкільної історичної освіти, підготовка майбутніх вчителів історії, інтегративний підхід, методологія історичної освіти, дидактика історичної освіти, інтегрований курс історії.

The article is devoted to the identification of methodological problems that arise in the process of applying an integrative approach to updating the content of training of future history teachers. The indicated problems are considered in the context of modern tasks of reforming school history education. On the basis of the proposed key provisions for improving the teaching of history in secondary school, the opportunities provided by the use of an integrative approach are analyzed. The main theoretical approaches to the integration of the content of school historical education, formulated by domestic and foreign researchers, have been identified. The main methodological problems that arise in the process of developing the content of training for future history teachers in accordance with the principle of integration are highlighted. Among the main ones, the problem of inconsistency between the linear structure of history study in higher education and the concentric structure of the history course in secondary school was named. It is also identified as an important problem the inadequacy of the amount of credits allocated for higher education to ensure sufficient preparation of applicants for the creation of special history courses in a specialized school. The methodological problem of constant updating of scientific categories of history as a social practice is pointed out. The essence and ways of solving such a methodological problem as the incomplete correspondence of the integrated course of the history of Ukraine and world history in higher education to the content of the integrated course "History: Ukraine and the World" in secondary school have been analyzed. Ways to overcome the identified problems are outlined. It was noted that the integrative approach to the formation of the content of teaching in higher education best meets both the task of updating historical education and the requirements of social practice. Practical approaches to the use of an integrative approach in the development of teaching content are formulated, in particular, the selection of content centers around which the content of school history education should be built, the maximum disclosure of opportunities for interdisciplinary connections and increased attention to the content of theoretical training of future history teachers.

Key words: reformation of school history education, training of future history teachers, integrative approach, methodology of history education, didactics of history education, integrated history course.

УДК 37.016:908
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/61.2.30>

Шалашна Н.М.,
канд. іст. наук,
доцент кафедри філософії, історії
та соціально-гуманітарних дисциплін
Донбаського державного педагогічного
університету

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Героїчна боротьба українського народу за своє майбутнє 24 лютого 2022 року перетворилась на подію глобального масштабу. Сама логіка подій сучасності ставить перед українським суспільством завдання не лише остаточно визначитись

із геополітичною орієнтацією України, остаточно відмовившись від так званого "євразійського" вектору розвитку на користь інтеграції до Європейського Союзу та Організації Північноатлантичного договору, але й завершити тривалий і болісний процес консолідації української політичної нації.

Важлива роль в реалізації цих завдань належить історичній освіті. Перед учасниками освітнього процесу стоїть вимога насамперед перетворити історичне знання на дієвий інструмент суспільної практики. Відповідно до цих завдань Міністерство освіти і науки України розробило і запропонувало на розгляд суспільства Концептуальні засади реформування історичної освіти в системі загальної середньої освіти [1]. Ця концепція поки що на стадії обговорення, проте вже зрозуміло, що її ключові положення мають бути реалізованими з огляду на об'єктивні вимоги часу. Тому закладам вищої освіти, які готують фахівців за спеціальністю 014.03 Середня освіта (історія) належить вже зараз осмислювати шляхи вдосконалення підготовки майбутніх фахівців в галузі історичної освіти. Головним засобом реалізації завдань реформування шкільної історичної освіти виступає інтеграція змісту освіти. Отже, і зміст освіти в педагогічних закладах, що готують вчителів історії, має зазнати певних змін.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Інтегрований підхід до формування змісту навчання практикували ще видатні педагоги давнини. Як теоретична проблема інтеграція змісту навчання постала перед вітчизняною педагогікою ще в другій половині ХХ ст. у зв'язку із запровадженням диференціації навчання, збільшенням кількості навчальних предметів та розширенням теоретичного матеріалу. Відповідно на сьогодні існує достатньо велика кількість наукових публікацій, присвячених різним аспектам запровадження інтегрованого підходу у навчанні. Зокрема, методологічні та дидактичні підходи до визначення інтегрованого навчання досліджувались С. Пасечник та В. Івачук [2], Ю. Козловського та І. Козловської [3]. Історію становлення інтегрованого навчання було простежено в праці А. Бабенко [4]. Окремі важливі аспекти розробки та впровадження принципу інтеграції у застосуванні до розробки змісту навчання було розглянуто в працях О. Барановської [5], В. Ільченко, К. Гуз, І. Олійник [6], М. Арцишевської та Р. Арцишевського [7]. Цій проблематиці свого часу було присвячено Всеукраїнський круглий стіл «Інтеграція змісту освіти в профільній школі» [8]. У застосуванні до конкретних завдань історичної освіти в середній та вищій школі питання інтеграції змісту освіти розглядалися О. Пометун [9–11]. Сучасний стан запровадження принципу інтегрованого навчання історії в середній школі проаналізовано П. Морозом та І. Мороз [12]. Загальні методологічні принципи формування змісту історичної освіти в Україні було сформульовано О.А. Удодом [13].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на в цілому задовільний стан дослідженості різноманітних

аспектів інтегрованого навчання, цілі реформування історичної освіти у відповідності до об'єктивних вимог сучасного суспільства актуалізують інтеграцію історичної освіти як нове практичне завдання. Відповідно інтеграція змісту навчання вчителів історії як відповідь на задачі реформування шкільної історичної освіти потребує всебічного висвітлення.

Мета статті. Метою даної статті є визначити методологічні проблеми інтеграції змісту навчання вчителів історії у відповідності до завдань реформування шкільної історичної освіти.

Виклад основного матеріалу. Завдання реформування шкільної історичної освіти не можуть розглядатись як виключно педагогічна проблема. Необхідність зміни методології, методики та дидактики навчання історії в школі назріла досить давно і зумовлена загальною логікою розвитку технологій та соціальної сфери, а також самої парадигми процесу освіти [1]. Однак жодне реформування шкільної освіти не може відбутись без попереднього процесу змін в змісті та методах вищої педагогічної освіти. Частина засадничих принципів та положень, на яких ґрунтується підготовка вчителів історії сьогодні, має зазнати суттєвої модернізації, а деякі із цих засад належить заново розробити. Для того, щоб це завдання вирішити адекватно, необхідно насамперед визначитись із методологією та цілями трансформацій як у застосуванні до методів, так і щодо змісту навчання. При цьому, безумовно, первинним постає питання про зміст навчання.

Розглянемо загальний зміст запропонованих Міністерством освіти і науки України підходів до реформування шкільної історичної освіти та спробуємо окреслити методологічні підходи до оновлення змісту підготовки вчителів історії. Серед ключових новацій пропонується замінити лінійно-хронологічну структуру історичної освіти на концентричну [1]. Цей підхід у вітчизняній педагогіці не є абсолютно новим, переваги його застосування у пропедевтичному курсі середньої школи вже досліджувались [9]. Дійсно, концентрична структура вивчення історії сприяє глибшому і повнішому осягненню фактів і закономірностей історичного процесу, що відзначають більшість науковців та вчителів-практиків [12]. Проте постає методологічна проблема узгодження лінійної структури історичної освіти у вищих навчальних закладах із концентричною структурою викладання в середній школі. Вирішення цієї проблеми лежить, як видається, саме в принципі інтеграції. Глибинне розуміння сутності інтегрованого навчання як формування цілісного знання через системне поєднання елементів, формування різнорівневих зв'язків між різними компонентами знання [3; 10] дозволяє розробляти в системі підготовки вчителів історії новий зміст навчання, у якому вивчення кожного із

етапів світового історичного процесу поставатиме як новий рівень знання, забезпечуючи реалізацію принципу неперервності та виступаючи логічним завершенням всієї системи вивчення історії.

З огляду на сказане вище, постає завдання визначення методології визначення центрального компоненту кожного із центрів шкільної освіти. Концептуальними засадами реформування шкільної історичної освіти [1] визначається створення єдиного україноцентричного курсу історії, зміст якого буде сформовано через застосування проблемно-тематичного підходу. Потрібно розуміти, що сучасний вчитель історії має бути готовим до самостійного критичного осмислення пропонованих науковцями сенсів визначення змісту категорії «україноцентричність», а також розумітись на методології аналізу суспільного історичного дискурсу, щоб бути готовим самостійно спроектувати для учнів шляхи опрацювання навчального матеріалу.

Отже, однією з методологічних вимог формування змісту освіти майбутніх вчителів історії є дотримання єдності між історією як сферою наукових досліджень, історією як змістом викладання в шкільній освіті та історією як суспільною практикою [13]. Власне, саме ця єдність і має виступати головним фактором інтегрування. Високий науковий рівень змісту історичної освіти майбутніх вчителів має реалізовуватись через залучення до навчального матеріалу новітніх досягнень історичної науки. Водночас потрібно сформувати у здобувачів освіти здатність застосовувати на практиці результати академічних досліджень для формування ідейно-політичних сенсів, знань та символів, потрібних учнівській молоді для національної самоідентифікації та формування активної громадянської позиції. Це завдання має вирішуватись через критичне осмислення суспільного історичного дискурсу. Тому виникає необхідність глибокої інтеграції між власне історичним знанням та досягненнями інших соціально-гуманітарних наук.

Наступною за значенням методологічною проблемою в контексті оновлення змісту навчання майбутніх вчителів історії є ступінь та глибина інтеграції між традиційними для вищої школи курсами історії України та всесвітньої історії. Автори запропонованої концепції реформування шкільної історичної освіти наполягають на єдиному матеріалі в змісті загальноосвітнього курсу «Історія: Україна і світ». Незалежно від того, як саме буде забезпечуватись опанування майбутніми вчителями знань про світову та вітчизняну історію (як окремі дисципліни чи як розподілений на весь період навчання єдиний курс), конкретні теми та способи їх інтеграції потрібно буде окреслювати. Постає питання про критерії визначення обсягу тем, які будуть вивчатись здобувачами. Вимога забезпечити в змісті шкільної історичної освіти

вивчення «сюжетів світової (насамперед європейської) історії, які, з одного боку, мали вирішальний вплив на перебіг подій в Україні, а з іншого – здатні сьогодні показати, як Україна представлена у світі, яким є внесок українства в загальний культурний/цивілізаційний поступ людства» [1] передбачає ретельний відбір змісту викладання в школі. Проте у вищому навчальному закладі обмеження змісту навчання окремими темами не є відповідним принципу повноти. Водночас об'єктивно необхідне поглиблене вивчення окремих тем за умови дотримання принципу повноти і системності навчання наштовхується на обмеження в часі. Вирішення даної проблеми також може бути забезпеченим через принцип інтеграції, в даному випадку інтеграції практичної та теоретичної роботи здобувачів довкола майбутньої педагогічної діяльності як творчого завдання [5]. Розглядаючи зміст майбутньої професійної діяльності не як передання певної суми знань, а як процес творчої взаємодії, метою якої є всебічний розвиток кожного з учасників освітнього процесу, варто відмовитись від занадто переважаного фактами змісту навчання. Натомість можна запропонувати збільшити обсяг матеріалу, який забезпечуватиме здатність здобувачів до самостійного навчання протягом всього життя.

Ще однією методологічною проблемою оновлення змісту підготовки вчителів історії є визначення оптимального обсягу тих компонентів, які забезпечують здатність педагога до реалізації завдань міжпредметної інтеграції. Сучасна шкільна освіта у відповідності до завдань Нової української школи утверджує пріоритетність інтегрованого підходу до всього освітнього процесу. Щодо шкільної історичної освіти, то її предмет вже за самою своєю сутністю є результатом інтегрування інформації з різних сфер життя людини. Концепція реформування шкільної історичної освіти передбачає ще глибше інтегрування власне історичного змісту із профільними предметами в рамках старшої школи [1]. Пропонується як один із способів викладання історії в профільній школі курс, у якому б головна увага приділялась профільним предметам в контексті історичного розвитку суспільства. Порівняно із вже досягнутими результатами розробки інтегрованих курсів це нове завдання. Адже до сьогодні найбільш активно історію інтегрували із суспільствознавством, громадянською освітою [9; 10], історією мистецтва [11; 12] тощо. Новітні ж вимоги передбачають інтегрування із технологіями, економікою, біологією та ін. Саме в рамках такого підходу, вважають розробники концепції [1], вдасться реалізувати повністю дидактичні принципи системності та науковості у викладанні [5].

Готовність здобувачів освіти до реалізації цього завдання в рамках наявних нині підходів навряд чи вдасться сформувати. Адже педагогічні вищі

навчальні заклади готують вчителів-предметників, а вказані завдання потребують компетентностей скоріше фасилітатора. В рамках обмеженого часу на підготовку майбутнього вчителя історії надати йому необхідну суму знань з всіх шкільних предметів безумовно неможливо. Шлях до вирішення даної проблеми лежить у застосуванні методологічної вимоги науково-теоретичного підходу до інтеграції навчального матеріалу. Необхідно забезпечити повноцінне опанування майбутніми педагогами теорії та дидактичних принципів інтегрованого навчання [2].

На сьогодні в педагогічній науці існує чітке методологічне розуміння сутності та принципів міжпредметної інтеграції, як внутрішньогалузевої, так і міжгалузевої [3]. Визначені вітчизняними педагогами принципи та види інтеграції є досить варіативними, проте всі дослідники погоджуються із тим, що в основі інтегрування змісту навчального матеріалу лежить принцип створення самостійних інформаційних блоків навколо змісту, який є спільним для різних галузей знань [6]. При цьому необхідними вимогами є близькість об'єктів дослідження, методів або закономірностей функціонування й розвитку інтегрованих предметів [10]. Отже, передбачаючи, що майбутній вчитель історії буде в своїй професійній діяльності самостійно визначати можливості для інтегрування змісту навчання, необхідно забезпечити його спроможність чітко розуміти вказані категорії у застосуванні до будь-якої галузі знань. Таке завдання можливо вирішити лише за умови достатньої кількості та якості знань з теорії педагогіки.

Практично застосувавши проаналізовані вище методологічні вимоги, можна суттєво вдосконалити зміст навчання майбутніх вчителів історії. Конкретні пропозиції щодо цього можна сформулювати наступним чином. По-перше, в змісті викладання теоретичного матеріалу із кожного розділу як всесвітньої історії, так і історії України варто виділити ті аспекти, які найкраще надаються для використання в якості центрів, довкола яких буде розбудовуватись зміст шкільної історичної освіти. По-друге, обов'язково включати у навчальний зміст кожної із тем матеріал, який розкриває найширші можливості міжпредметних зв'язків. По-третє, посилити увагу до змісту теоретичної підготовки майбутніх вчителів історії, насамперед щодо здатності визначати об'єкт, предмет і методи вивчення споріднених із історією наукових дисциплін. По-четверте, забезпечити наявність в змісті викладання компонентів, які б забезпечували глибинне усвідомлення здобувачами історії як глобального процесу, який становить сутність функціонування соціуму.

Висновки. На основі викладеного вище можна зробити наступні висновки. Оновлення змісту навчання майбутніх вчителів історії

є об'єктивною вимогою часу і в найближчій перспективі відбуватиметься в тісному зв'язку із процесами оновлення шкільної історичної освіти. При цьому одним із ключових завдань оновлення як шкільної, так і вищої історичної освіти є забезпечення інтеграції в усіх її аспектах (дидактичному, теоретичному, практичному). Напрямки удосконалення змісту навчання майбутніх педагогів-істориків необхідно визначати на основі чітко визначених методологічних підходів. Ці підходи на сьогодні в цілому розроблені вітчизняними дослідниками, проте потребують постійного розвитку і вдосконалення. Серед найбільш важливих методологічних проблем, які постають сьогодні в процесі оновлення змісту навчання історії та методики її викладання у вищій школі, було визначено проблему невідповідності лінійної структури курсу історії у вищій школі із концентричною структурою курсу історії в середній школі; проблему неможливості надати в обсягах виділених для вищої школи кредитів навчального часу достатню фахову підготовку для забезпечення спроможності здобувачів розробляти і втілювати різноманітні спеціальні курси історії в профільній школі; проблему необхідності постійного оновлення тих категорій, які розкривають різні аспекти історії як суспільної практики. В перспективах подальших досліджень у цьому напрямку більш глибоке вивчення методологічних проблем оновлення змісту навчання майбутніх вчителів історії та розробка конкретних практичних рекомендацій щодо застосування кожного із окреслених методологічних принципів формування вказаного змісту.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Концептуальні засади реформування історичної освіти в системі загальної середньої освіти. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/mon-proponuye-dlya-gromadskogo-obgovorennya-proyekt-konceptualnih-zasadah-reformuvannya-istorichnoyi-osviti-v-sistemi-zagalnoyi-serednoyi-osviti>
2. Пасечник С.В., Співачук В.О. Дидактична сутність інтегрованого процесу навчання. *Вісник науки та освіти*. 2023. № 6(12). С. 562–575.
3. Козловський Ю., Козловська І. Теоретичні основи та можливості практичного застосування едукативної інтегративної педагогії. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія педагогічні науки*. 2014. № 41. С. 7–11.
4. Бабенко А. Генеза проблеми інтеграції знань в історико-філософському та психолого-педагогічному аспектах. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету ім. В. Винниченка. Серія: Педагогічні науки*. 2011. Вип. 97. С. 34–40.
5. Барановська О. В. Міжпредметна інтеграція як провідна тенденція в організації профільного навчання. *Педагогічна освіта: теорія і практика*. 2017. № 1(22). С. 9–13.

6. Ільченко В., Гуз К., Олійник І. Інтеграція змісту освіти як виклик часу. *Витоки педагогічної майстерності*. 2019. Вип. 24. С. 85–89.

7. Арцишевська, М. Р., Арцишевський, Р. А. Інтеграція змісту освіти. Луцьк: Вежа, 2007. 311 с.

8. Технології інтеграції змісту освіти: зб. наук. пр. Всеукраїнського круглого столу «Інтеграція змісту освіти в профільній школі». Полтава: ПОІППО, 2019. 184 с.

9. Пометун О., Гупан Н. Методологія створення інтегрованого курсу з історії та громадянської освіти для 5 класу. *Проблеми сучасного підручника*. 2022. № 28. С. 115–132.

10. Пометун О. І. Integrated history teaching: approaches and problems. *Актуальні проблеми історичної освіти: Матеріали Всеукраїнської науково-*

практичної конференції (18 березня 2021 року). Херсон: ХДУ, 2021. С. 51–55.

11. Пометун О.І. Навчання історії і громадянської освіти: окремі чи інтегровані курси. *Компетентісно орієнтоване навчання: виклики та перспективи: збірник тез III Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції*. Київ: Педагогічна думка, 2021. С. 180–183.

12. Мороз П., Мороз І. Інтегроване навчання історії в 5-9 класах: стан практики та перспективи. *Український педагогічний журнал*. 2021. № 3. С. 66–77.

13. Удод О.А. Проблеми формування змісту історичної освіти в Україні: інтеграція науки і освіти. *Вісник Національної Академії Наук України*. 2022. № 4. С. 54–58.